

*Shared Experiences
Споделен опит*

РЕЧЕВАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА ДЕЦАТА В КОНТЕКСТА НА ГОТОВНОСТТА ИМ ЗА УЧИЛИЩЕ

Величка Ихтиманска
ЦДГ „Пролет“ – Пазарджик

Резюме. Настоящото изследване има за цел да установи степента на развитие на семантичната компетентност на 6 – 7-годишните деца. Споделеният опит може да бъде полезен за колегите от подготвителните групи с изведената изследователска методика за установяване равнището на тази компетентност в отделните аспекти на входно и изходно ниво и с модела на математическа обработка. Тестовите са примерни, инструментариумът е съобразен с индивидуалната и груповата компетенция на децата. Анализът на резултатите способства за установяване равнището на речевата компетентност на децата от подготвителна за училище група и планиране работата по отделните направления. Предложеният модел на педагогическа технология може да бъде използван в стремежа на педагога да разчупи шаблонността при овладяване речта от децата, речевата компетентност в контекста на готовността им за училище.

Keywords: children's competency, readiness for school

Усвояването на езика и развиването на речта в предучилищна възраст са тясно свързани с комуникационното поведение на децата не само като система от символи, която се отразява върху познавателните процеси, но и като средство за обмен на информация.

Развитието на речта при децата в предучилищна възраст се осъществява в контекста на социалната среда, а овладяването на езика се реализира в процеса на общуване. Езикът е главният фактор за протичането на определена социална ситуация, в която детето реализира своите речеви способности.

Съществено място в педагогическата работа на учителите е подготовката на децата за училище. Проблемът е сложен, многоаспектен и включва редица педагогически задачи. Една от най-важните е развитието на детската речева компетентност в контекста за готовността за училище.

Основна ключова компетенция за децата от предучилищна възраст е *речевата компетентност*: „Практическо владение на българския език в съответствие с нормите на книжовния език; възприемане, анализиране и изразяване на чувства, факти и мисли в устна форма (слушане и говорене); общуване в подходяща форма в социален и културен контекст – в семейството, детската градина и на обществени места“.¹⁾

Цел на настоящото изследване е *установяване степента на развитие на семантичната компетентност на 6 – 7-годишните деца*.

Задачите на изследването са:

1. Определяне умението на детето:

– да разбира връзката между значението на отделни думи, да я обозначава чрез средствата на езика;

– да обединява логически думи с различни значения.

2. Извеждане на основните особености на семантичната готовност за училище на изследваните деца.

Обект на изследването: речевата компетентност на децата от предучилищна възраст.

Предмет на изследването: семантичната компетентност на 6 – 7-годишните деца.

Контингент на изследването са 25 деца на 6 – 7-годишна възраст от подготвителна за училище група в ЦДГ „Пролет“ – Пазарджик. От тях 10 са момичета и 15 – момчета. Децата посещават редовно детската градина и вследствие на това спокойно може да се твърди, че са придобили знания и умения за социална, познавателна и специална подготовка за училище.

Като основен метод за изследване се използва адаптираният вариант на Хайделбергския тест за говорно/речево развитие (Mihaylova, 1990). Това е тестова батерия (комплекс) от 13 субтеста (задачи), показваща речевите способности на деца от 3- до 9-годишна възраст (в оригиналния си вид).

Равнището на речево развитие се характеризира от авторите на теста Х. Грим и Х. Шолер с помощта на понятията „речелингвистична“ и „речепрагматична“ компетентност. Първото показва в каква степен детето е овладяло системата от езикови правила. Второто изисква от детето овладяване на системата от правила за общуване с хора.

Цялостната картина на речевото развитие, на речевата готовност за училище на децата може да бъде представена само тогава, когато се даде пълна характеристика на процесите на речевъзприемане и речепораждане. Това изискване се изпълнява в повечето субтестове.

В Хайделбергския тест по психоаналитичен път за различните възрастови групи е отделен речев фактор. Операциите, реализиращи различни речеви функции, са представени в теста така, че измерват именно тези функции.

Изготвянето на субтестовите е подчинено на определена задача, даваща информация за постигане на набелязаната цел. Оценяването в изследването се осъществява на базата на заложените количествени оценки за всеки отделен субтест.

Една от важните задачи е развитие на семантичната страна на езика, което предполага формиране на знания и умения за правилно построяване на изречения и изразяване на детето в различни говорни ситуации.

Във връзка с целта на изследването са използвани 2 субтеста: *„Корекция на семантично неточни изречения“* и *„Конструиране на изречения“*.

При първия тест – *„Корекция на семантично неточни изречения“*, учителят произнася изречение, в което отделните думи не съответстват на общия смисъл, и моли детето да ги замени с верни.

Задачата позволява да се определи в каква степен детето разбира връзката между значението на думите и да я установява със средствата на езика. Важно е детето да открие несъответствие и да намери начин за корекция. Разрешени са съкращения и добавяне, ако не са свързани с критичните точки на изречението.

Резултатите се оценяват по следния начин: максимален брой – 18 точки; 1 т. – избраната за замяна дума не отразява напълно нужния смисъл или е допусната прекалена конкретизация; 2 т. – за правилно изречение; 0 т. – за невъзможност да се направи корекция.

Изреченията са следните: *„Децата се мият в чешмата и се пръскат с вода“*; *„Майката постави вазата в масата“*; *„Момчета го гледа щъркела с възхищение“*; *„Катя облече любимата си, копринената си, нова рокля“*; *„Исправи се сив мечок и едър на вратата“*; *„Свраката отлетя и трепна от уплаха“*; *„Бащата подари кончето на детето, което купи в магазина“*; *„Купих си за влака на гарата билет“*; *„Корито дълбока река има“*.

От детето се изисква корекция на невярното изречение чрез приложение на усвоени правила и след като разбере връзката между значението на думите, то трябва да я изрази със средствата на езика. Резултатите показват, че с максимален брой 18 точки са 7 от изследваните деца – 28 %. Те умеят да откриват и поправят граматически грешки чрез разкриване на усета за граматическа правилност, притежават умения да построяват устно речево изказване. Съчетават по смисъл думите в изречението, като използват съгласуването и подходящи свързващи думи. При 8 от децата със 17 точки – 32%, се наблюдава употреба и заместване на думи в изречението, които прекалено конкретизират (*„Децата се мият в/на/ чешмата и се пръскат с /много/ вода“*, *„Майката постави (стъклената, красивата) вазата в (върху) масата“*). При отговорите на 7 от децата в подготовителна група, получили 14 точки – 28%, се отчита отношение за правил-

но откриване на семантично неточни изречения, заменят неподходящите думи с подходящи и синтактични конструкции („Момчета/го/гледа/т/църкела с възхищение“; „Катя (си) облече любимата си, копринената (копринена, шарена) си, нова рокля“; „Исправи се сив мечок и едър (едрият мечок) на вратата“, „Купих си (на гарата билет) за влака на гарата билет“). С 8 точки са отговорили 2 от децата – 8%. Те определено разбират връзката между значенията на думите в изреченията, но все още нямат необходимия за възрастта си запас от думи и често се затрудняват да използват най-подходящата дума съобразно контекста.

При сравняване на резултатите, получени от отделните изследвани деца, се вижда, че изречения, които са семантично неверни, по-трудно се запомнят и възпроизвеждат, отколкото смислените изречения. През времето на устно изграждане на изречение децата трябва да задържат вече казаните думи и едновременно да подберат думите, предстоящи за произнасяне. Задържането и изпреварването на думите осигурява тяхната съгласуваност в семантична схема.

Подборът на думите в конструирането на изреченията се подчинява на замисъла на изказването. Но смисълът се изразява не само в лексикалните значения, а и в съчетанията на тези значения, което се решава успешно в работата по формиране на граматически правилна реч в ДГ.

В заданието, като цяло, въпреки някои затруднения децата проявяват умения за корекция на семантични неверни изречения, в които има неточна употреба на речеви единици, погрешни изпускания или излишество на речеви единици и неуместни повторения. По-добрите резултати се дължат на по-разбираемия за децата модел (изречение).

Общо резултатите показват, че при 6 – 7-годишните деца вече се наблюдават сполучливи опити за възпроизвеждане на различни модели на вербална комуникация и коригиране на неправилен словоред в потока на речта. Те умеят да определят и отделят думите, които не отговарят на общия смисъл, и ги заменят с подходящи изрази.

При втория тест – „**Конструиране на изречения**“, на детето се предлагат 10 комплекса от думи, от които то трябва да състави изречения:

1. майка – работи – градина	6. Ради – футбол – играе
2. ябълка – ям – сладка	7. книга – чете – интересна
3. градина – теменужки – цъфтят	8. обичам – ям – шоколад
4. вятър – топъл – духа	9. изгуби – Иван – кучето
5. плаче – дете – силно	10. деца – зима – обичат

Тестът позволява детето да прояви способността логически да се обединяват различните значения.

Резултатите се оценяват по следния начин: 2 т. – всички думи са употребени семантично и синтактично вярно; 1т. – в изреченията има незначител-

но отклонение от правилата; 0 т. – не всички думи са използвани, има груби отклонения от правилата. Максималната оценка е 20 точки.

При отговорите на 10 от децата с 20 точки – 40%, всички изречения са смислови, семантически вярно употребени и конструирани синтактически вярно. Правилно съгласуват и употребяват определенията по род и число. Отговорилите 13 деца с 14 точки – 52%, имат много добри резултати в езиковото и речевото си развитие. Само в някои изречения има неправилна употреба на думи по отношение на смисъла и недобре подреден словоред (*В градината цъфтят теменужки – в детската градина; Децата обичат зимата – зимното време; Мими книга интересна чете*). Вниманието им често се отклонява, което в тази възраст е все още неустойчиво. С 12 точки са отговорили 2 от децата – 8%, думите не са употребени семантически, изреченията са конструирани правилно, но не се разбира изказването (*Има една теменужка в градината; Силното дете плаче*). Това навярно се дължи на неразбиране на задачата, поставена от експериментатора.

Получените резултати показват, че е проявена висока способност за конструиране на изречения по зададени думи, които се свързват семантично вярно и са съгласувани правилно в предложените граматически конструкции от децата. Думите са употребени правилно, като е съобразено включването и допълването със съюзи, предлози и определителен член.

Като цяло, данните от проведеното изследване ни дават основание да отбележим, че децата имат по-добри умения за логическо обединяване на различните значения в конструирането на смислови изречения. Значенията на отделните думи децата комбинирани така, че да определят логическия смисъл на изречението.

Оттук си правим извода, че при 6 – 7-годишните деца е формирана сравнително висока степен на умение за използване на граматически правилна реч.

Децата от подготовителна група умеят да конструират кратко и сложно съчинено изречение (със съюзи *и, а, но, ако*). Разбират смисъла на сложните съставни изречения и ги употребяват в речта. Притежават знания за структурата на сложно съставните изречения, като свързват главното изречение с подчиненото по смисъл. 6 – 7-годишните деца разбират и използват лексиката по темата в контекста на изреченията.

Въз основа на отчетените резултати могат да се направят следните изводи.

1. Речевата компетентност е една от основните ключови компетентности, свързани с подготовката на децата за училище. Определянето на нейното съдържание е основа за конкретизирането и интегрирането ѝ във всички на-

правления, за реализирането на качествен и ефективен възпитателно-образователен процес в детската градина.

2. Извеждането на спецификата на семантичната компетентност на децата от предучилищна възраст ще подпомогне педагозите за преодоляване на някои слабости и грешки при езиковото им обучение.

3. Децата по-лесно се справят със семантични задачи, когато тяхното решение е:

- близко до опита на децата;
- подкрепено от извършване на действия;
- свързано с емоционално наситено съдържание.

4. Програмната документация е основа за ориентиране на педагозите при развиване на речевата компетенция на децата. В същото време опитът показва, че е необходимо всеки учител да конкретизира своята стратегия съобразно локалните условия и индивидуалните особености на децата.

БЕЛЕЖКИ

1. Национална стратегия за учене през целия живот (УЦЖ) за периода 2008 – 2013 година, стр. 24.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Delcheva, T. (2004). *Klyuchovi kompetentsii na detsata postapvashti v parvi klas*. Stara Zagora: TU. [Делчева, Т. (2004). *Ключови компетенции на децата, постъпващи в първи клас*. Стара Загора: ТУ].
- Gyurova, V., Bozhilova, V., Valkanova, V. & Dermendzhieva, Gr. (2007). *Interaktivnostta v uchebniya protses*. Sofia: EVROPRES [Гюрова, В., Божилова, В., Вълканова, В. & Дерменджиева, Гр. (2007). *Интерактивността в учебния процес*. София: ЕВРОПРЕС].
- Mihaylova, N. B. (1990). Adaptirovaniy variant Geydelybergskogo testa rechevogo razvitiya detey. *Psihologicheskiy zhurnal*, 11. Moskva. [Михайлова, Н. Б. (1990). Адаптирований вариант Гейделбергского теста речевого развития детей. *Психологический журнал*, 11. Москва].
- Topolska, E. (2009). *Rechevo razvitie v usloviyata na integrirano obuchenie*. Sofia: izd. „Avangard Prima“. [Тополска, Е. (2009). *Речево развитие в условията на интегрирано обучение*. София: изд. „Авангард Прима“].

CHILDREN'S COMPETENCY TO SPEAK IN THE CONTEXT OF THEIR READINESS FOR SCHOOL

Abstract. The current research aims to establish the extent of development of the semantic competency of the children 6 – 7 years of age. The shared experience could be useful for other colleagues from pre-elementary groups. There search has a methodology for the establishment of the competency level in the separate aspects assessed in the entrance and exit levels, as well as in the mathematical processing model. Tests are illustrative. Tools are considered in regard to both the individual and the group competency of the children. The analysis of the results helps for the establishment of the speech competency level of the children from pre-elementary class, as well as planning the work under separate directions. The proposed model could be used by the tutor as to break the templates during the speech mastering by the children in the context of their preparation for school.

✉ **Mrs. Velichka Ihtimanska**
Kindergarten "Spring"
Pazardzhik, Bulgaria
E-mail: ihtimanska@abv.bg